

**ՍԻՐԱՅԻՆ ԹԵՄԱՏԻԿԱՅԻ
ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՄԻՀՐԻ ՀԱԹՈՒՆԻ
ՊՈՆԶԻԱՅՈՒՄ**

***Բանալի բառեր՝ օսմանյան պոեզիա, կին գրողներ,
սիրո թեմա, դիպաշար, իսլամական Արևելք***

Օսմանյան պոեզիայում տեղ գտած ամենատարբեր թեմատիկաներից սիրային քնարերգությունը թերևս առանձնահատուկ և կարևորագույն տեղ ունի: Մերը (*aşk*) դիվանի գրականության ստեղծած ավանդույթների շրջանակներում կարևոր տարրերից մեկն է: Սակայն ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ սիրային քնարերգության շրջանակներում ստեղծագործած պոետները դիվանի բանաստեղծական ֆորմատից չեն կարողացել դուրս գալ, և նրանք արտահայտել են իրականից հեռու՝ պլատոնական սերը¹:

Այս թեմատիկայով գրված ստեղծագործություններում պոետը հիմնականում հանդես է գալիս սիրահարի դերում՝ ներկայացնելով իր անպատասխան սերը, տանջանքներն ու անտարբեր սիրեցյալին: Վերջինս համարվում է սիրային պոեզիայի ամենակարևոր կերպարը, որը նկարագրվում է առավելապես վերացական կերպով²: Սիրեցյալն օժտված է կատարյալ գեղեցկությամբ և մշտապես սիրված է, սակայն նա նաև սեթևեթող է, քմահաճ, անհավատարիմ, հակված է միաժամանակ դեպի սիրահարն ու վերջինիս մրցակիցը: Սիրեցյալի խոսքին չի կարելի հավատալ: Նա անտեղի տանջում է սիրահարին՝ անտարբեր մնալով վերջինիս տառապանքներ-

---

¹ Eski Türk Edebiyatına Giriş, Üniversiteler için, Prof. Dr. Mermer A., 6. Baskı, Ankara, 2010, ss. 24-25.

² Batislam H. D., Divan şiirinde âşık, sevgili, rakip üçlüsü ve ölüm, s. 187.http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/batislam_4.pdf

րի հանդեպ: Չնայած այս բացասական գծերին՝ սիրեցյալը ոչ մի դեպքում քննադատության չի ենթարկվում, սիրահարը երբեք նրանից չի բողոքում, քանզի սիրեցյալը սուլթան է, իսկ սիրահարը՝ ստրուկ³: Ինչպես նշում է անգլիացի արևելագետ Վ. Էնդրյուսը, սեռային առումով սիրեցյալի կերպարը տարբերակված չէ, քանզի պոետները երգել են ն՝ կանացի, ն՝ տղամարդկային գեղեցկությունը⁴: Այստեղ նկատելի են օսմանյան և պարսից պոեզիայի տիպաբանական ընդհանրությունները, որոնցից են սիրո էթիկետի օրինաչափությունները՝ հերոսի մշտապես այրվող սիրտը, անմխիթար վիճակն ու արցունքները⁵:

XV դարից սկսած Օսմանյան պոեզիայում սիրային քնարերգությունը սկսում է ներառել ինչպես նկարագրական, այնպես էլ կրոնական քողի ներքո հանդես եկող զգացական սիրո գաղափարը⁶: Այս առումով անգլիացի արևելագետ Է. Գիբբը գրում է. «Օսմանյան պոեզիան վերածվում է մի իդեալական աշխարհի, որտեղ աստվածաբանն ու գիտնականը լռում են, և նրանց փոխարեն հնչում է սիրահարի տառապանքը... Առաջին հայացքից թվում է՝ բանաստեղծները հայտնվել են վարդերով և թռչուններով լի կախարդական աշխարհում, որտեղ աստվածային սերը հանդիպում է աշխար-

---

³ Նույն տեղում, էջ 187-188:

⁴ Andrews W., Kalpaklı M., *The Age of Beloveds. Love And the Beloved in Early-Modern Ottoman and European Culture and Society*, Durham and London, 2005, p. 199.

⁵ Կոզմոյան Ա., Հայոց և պարսից միջնադարյան քնարերգության համեմատական պոետիկան (10-16-րդ դարեր), Երևան, 1997թ., էջ 124-125, ինչպես նաև գրականության մեջ տիպաբանական առանձնահատկությունների մասին առավել մանրամասն տե՛ս Жирмунский В., *Сравнительное литературоведение. Восток и Запад, Ленинград, 1979, с. 7.*

⁶ Սարգսյան Ա., Հ., 16-րդ դարի Օսմանյան պոեզիայի զարգացման առանձնահատկությունները Բաքիի դիվանում, Ժ.01.07 - «Արտասահմանյան գրականություն» մասնագիտությամբ բանասիրական գիտությունների թեկնածուի հայցման ատենախոսություն, Երևան, ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտ, 2014, էջ 95:

հիկլին ու միավորվելով՝ դառնում մեկ ամբողջություն: Մենք նույնպես, երբ մտնում ենք այս հեքիաթային աշխարհը, մեզ տեսնում ենք կախարդական ոգու ազդեցության ներքո»⁷:

Օսմանյան պոեզիայում սիրային թեմատիկայի շրջանակներում հանդիպում ենք նաև կին գրողների ստեղծագործություններին: Նշենք, որ օսմանյան գրականության մեջ մեզ հայտնի բանաստեղծուհիների թիվը փոքր է: Այս հանգամանքը վստահաբար պայմանավորված է եղել միջնադարյան հասարակությունում իսլամի մեծ դերի, անհատի ազատության սահմանափակման, և, վերջապես, կնոջ և տղամարդու դիրքերի անհավասարության, կյանքի տարբեր ոլորտներից կանանց մեկուսացման փաստի հետ: Ասվածը հատկապես վերաբերում է իսլամական Արևելքին, որտեղ կնոջ իրավունքները սահմանափակվում են Ղուրանով և շարիաթով⁸: Ինչպես գրում է թուրքագետ Ալ. Սաֆարյանը. «Իսլամը կանանց ծածկեց *չարշաֆով* (*çarsaf*) և փակեց նրանց մուտքը դեպի հասարակական կյանք»⁹: Այնուամենայնիվ, XV դարը նշանավորվեց Օսմանյան դիվանի գրականության մեջ տաղանդավոր կին բանաստեղծուհիների ի հայտ գալով¹⁰: Մակայն նրանց մեծ մասը հիմնականում ստեղծագործել է դիվանի գրականության՝ տղամարդ պոետների կողմից ստեղծված գրական ավանդույթների շրջանակներում, և չի արտահայտել կանանց բնորոշ մտքեր և գաղափարներ: XV-XVI դարերում ապրած կին գրողների ստեղծագործությունները հիմնականում արտահայտում են սիրային քնարերգությունը: Հետևելով ժամանակի գրական ավանդույթներին՝ նրանք իրենց գործերում մեծ չափով օգտագործել են սուֆիական սիմ-

---

⁷ E. J. Gibb., A history of Ottoman poetry, v. 2, London 1902, p. 7.

⁸ Սաֆարյան Ալ., Զիյա Գյոքալփը և «Թյուրքականության հիմունքները», Երևան, 2012, էջ 172:

⁹ Safaryan AL., On The History of Turkish Feminism, “Iran and the Caucasus”, Vol.11.1, Brill, Leiden-Boston, 2007, p. 141.

¹⁰ Banarlı N. S., Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, s. 451.

վոլիկան՝ արտահայտելով Աստծո հանդեպ ունեցած՝ վերացական սիրո գաղափարը¹¹: Մա հատկապես երևում է օսմանյան առաջին բանաստեղծուհի համարվող *Ջեյնեփ Հաթունի*¹² (... - 1474թ.) ստեղծագործություններում: Իր քասիդներից մեկում նա մեջբերումներ է անում Ղուրանի 12-րդ սուրայից, որը նվիրված է մարդկային գեղեցկության իդեալ համարվող Հովսեփի պատմությանը¹³: Այստեղ նա Հովսեփին համարում է Աստծո գեղեցկության արտացոլանք¹⁴ և դրանով արտահայտում իր հավերժական սերը Ալլահի հանդեպ.

*Şehâ bu suret-i zîbâ sana Hakdan inâyetdür
Sanasın Sure-i Yusuf cemalünden bir âyetdür
Senün hüsnün benim aşkım seni cevrün benim sabrım
Demâdem artar eksilmez tükenmez bî nihâyetdür*¹⁵.

*Ո՛վ շահ, այս գեղեցիկ դեմքը քեզ Աստծուց է շնորհված,
Հովսեփի դեմքը քո գեղեցկության արտացոլանքն է:
Քո գեղեցկությունն ու իմ սերը, քո տանջանքն ու իմ
հավերժատարությունը,*

¹¹ Սուֆիական սիմվոլիկայի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Османов М., Стильперсидско-таджикской поэзии IX-X вв., Москва, 1974, с. 266+299.

¹² Ջեյնեփ Հաթունի մասին առավել մանրամասն տե՛ս Bekiroğlu N., Osmanlıda Kadın Şairler, Ocak 2, 2000, <http://www.nazanbekiroglu.com/2000/01/02/osmanlida-kadin-sairler/>, Tezkire-i Lâtîfî, İstanbul, 1314 (1927), s. 178, Gibb E. J., The poets and poetry of Turkey, London, 1901, pp. 206-207, Banarlı N. S., Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c.1, İstanbul, 2004, s. 453, Koprülü M. F., Yeni Osmanlı tarih-i edebiyatı, İstanbul, Şirket mertebiye matbaası, 1332 (1914), s. 213, Tekin Y., Mihrî Hatun – Divanda Bir Afet-i Devran, <http://hafif.org/yazi/mihr-hatun-divanda-bir-afet/>

¹³ Halman T. S., A Millennium of Turkish Literature (A Concise History), Republic of Turkey, Ministry of culture and tourism publications, p. 76. <http://www.tedaproject.com/EN/dosya/2-5943/h/amillenniumofturkishliterature.pdf>

¹⁴ Османов М., там же, с. 194.

¹⁵ Banarlı N. S., a. g. e. , s. 453.

Օսմանյան կին գրողների շարքում բացառիկ տեղ է զբաղեցնում 15-16-րդ դարերի հայտնի բանաստեղծուհի **Միհրի Հաթունը**¹⁶ (1456-1514 թթ): Նա եղել է Ամասիայում՝ արքայազն Ահմեդի գիտական, գրական շրջանակի անդամ¹⁷: Միհրին միակ կին գրողն է, ով անկեղծորեն արտահայտել է իր սիրային զգացմունքները¹⁸ և պատասխանել կին գրողներին ուղղված ժամանակի հասարակական քննադատություններին:

Եթե Ձեյնեփի Հաթունի պոեզիայում սուֆիական գաղափարների արտահայտումն ակնհայտ է, ապա Միհրի Հաթունի ստեղծագործություններում այս առումով հանդիպում ենք երկիմաստության: Դժվար է միանշանակ նշել, արդյոք Միհրին եղե՞լ է սուֆիական գաղափարի կրողն՝ իր ուղիղ կրոնափիլիսոփայական իմաստով, թե՞ վերացականի փոխարեն արտահայտել է երկրային սիրո գաղափարը՝ հետևելով աշխարհիկ սիրային քնարերգության ավանդույթներին: Այս առումով գիտական կարծիքները բավականին տարբեր են: Մի շարք ուսումնասիրողներ, ինչպես օրինակ Ֆ. Ռեշադը, գտնում են, որ Միհրիի ստեղծագործությունները ողողված են բարեպաշտական գաղափարներով, իսկ նրա ողջ

---

¹⁶ Միհրի Հաթունի կյանքի և գրական գործունեության մասին առավել մանրամասն տե՛ս Tezkire-i Lâtîfî, s. 319, Koprülû M. F., Yeni Osmanlı tarih-i edebiyatı, İstanbul, Şirket mertebîye matbaası, 1332 (1914), s. 248, Михри-Хатун. Диван, Критический текст и вступительная статья Е. И. Маштаковой, Москва, с. 1-99, Cemicî S., XV yüzyıl kadın şairlerinden Mihrî Hatun, Toplumsal Tarih, Cilt 2., Sayı: 9, (Eylül, 1994), s. 13. <http://isamveri.org/pdfdkm/13/DKM131344.pdf>, Gibb E. J., The poets and poetry of Turkey, London, 1901, p. 216, Halid M. İlk kadın şair Mihrî, Hayat Mecmuası, c. 14, sayı 92, 30 Ağustos, 1928, ss. 277-278. <http://isamveri.org/pdfdkm/13/DKM131344.pdf>.

¹⁷ Tezkire-i Lâtîfî, a. g. e., s. 318.

¹⁸ Milliyet Edebiyat Ansiklopedisi, İstanbul, 1991, s. 208.

քնարերգությունը պետք է հասկանալ անուղղակիորեն, քանի որ բանաստեղծուհու նկարագրած սիրային հաճույքներն իրականում պլատոնական բնույթ են կրում¹⁹: Մեծ թվով գիտնականներ չեն կիսում այս կարծիքը: Նրանց մեծ մասը Միհրիին անվանում է թուրքական «Մաֆն²⁰»՝ նշելով, որ նրա ստեղծագործություններում վառ կերպով արտահայտված են սիրո պատճառած ցավը, տանջանքն ու հաճույքները: Այս տեսակետը կիսում է նաև հայտնի արևելագետ Վ. Ա. Գորդլևսկին: Նա մասնավորապես գրում է. «Երջանկության հաճույքի մեջ Միհրիի Հաթունին համակում է հուսահատության տանջանքը: Իսլամը կապել է նրան, հասարակությունը՝ վանդակում դատապարտել մեկուսացման, իսկ Միհրիին կտրել է այդ կապերը, նա ջերմեռանդորեն երգել է սիրո մասին...»²¹: Բնականաբար, այս տարատեսակ կարծիքների հիմնական աղբյուրը հանդիսանում են Միհրիի ստեղծագործությունները: Ինչպես գրում է գրականագետ Ի. Մաշտակովան, «Նրան շատ դժվար է հասկանալ, քանի որ Միհրիի բանաստեղծություններում արտահայտված մտքերը բազմիցս իրար հակասում են և այն տպավորությունն է կարծես դրանք մեկ մարդ չի գրել»²²:

Միհրիի դիվանում հանդիպում ենք երկնային, վերացական սերն արտահայտող ստեղծագործությունների: Ըստ բա-

---

¹⁹ Михри-Хатун. Диван, с. 24.

²⁰ Մաֆն – հունական դիցաբանության մեջ հանդիպող կնոջ կերպար, ով ավանդության համաձայն սիրահարված էր Աֆրոդիտեին: Օսմանյան գրականության մեջ Մաֆն անունը տրվել է Միհրիին, քանի որ վերջինս մերժել է ամուսնության առաջարկները, հրաժարվել է երկրպագուների ընկերակցությունից և հաճախ իր ստեղծագործություններում գովերգել է կանացի գեղեցկությունը: Առավել մանրամասն տե՛ս Tekin Y., a. g. e., <http://hafif.org/yazi/mihr-hatun-divanda-bir-afet/>

²¹ Гордлевский В. А., «Женская доля», Избранные сочинения, т. 3, Москва, 1962, с. 151.

²² Михри-Хатун. Диван, с. 25.

նաստեղծուիու՝ ոչ երկրային սերը «բարձրագույն ճշմարտությանը» հասնելու միակ ճանապարհն է²³։

*Âklısın sen bu dünyâ dostlerinden çek alevin
Dünyâ gıbî bî vefâdır bârî bir yârârın ön
Bû fenâ âlemde had û hâla kalma itibâr
Ol bakâ mülkünde bâkî hûbların dîdareyn ön²⁴*

*Եթե դու խելացի ես, հեռացի՛ր այս աշխարհի ընկերներից,
Նրանք աշխարհի նման հավերժ չեն, փա՛ռք միակ
արժանավորին:
Այս վատ աշխարհում ուշադրություն մի՛ դարձրու այտին
ու խալին,
Փա՛ռք հավերժ գեղեցիկի հետ հանդիպմանը այն
հավիտենական աշխարհում:*

Այս տողերը վառ արտահայտված սուֆիական գաղափարներ են արտահայտում և, ինչպես նշում է խորհրդային արևելագետ Ի. Մաշտակովան, Միհրին իր սիրային քնարերգության մեջ հաճախ օգտագործել է սուֆիական եզրույթներ: Օրինակ՝ նա սիրեցյալի տունն անվանում է «թեքքե», սիրո կարոտից մահացողին՝ «շեհիդ», իսկ սիրեցյալին՝ «քիբլա»²⁵: Նա միշտ քաղելներում, որտեղ արտահայտում է աստվածային, երկնային սերը, օգտագործել է սուֆիական սիմվոլներ և բանախաղ։

*Gördüler leyla saçın bendinde mecnûn gönlümü
Ehl-i diller Leyla û Mecnûn divânen bağlad²⁶*

---

²³ Նույն տեղում, էջ 25:

²⁴ Նույն տեղում, էջ 24-25:

²⁵ Նույն տեղում, էջ 35:

²⁶ Նույն տեղում, էջ 47:

*Քո գիշերվա պես սև վարսերի հանգույցի վրա իմ
սիրահար հոգին են տեսել,
Եվ սիրահարները Լեյլայի ու Մեջնունի դիվանն են
հորինել:*

Այստեղ առաջին տողում *leyla* և *mecnûn* բառերն օգտագործված են իրենց արտահայտած բառացի իմաստով, իսկ երկրորդ տողում՝ որպես հատուկ անուններ՝ վերցված «*Լեյլա և Մեջնուն*» արևելյան հայտնի սիրային լեգենդից: Միհրիի ստեղծագործություններում բազում նմանատիպ բեյթերի կարելի է հանդիպել, քանի որ սուֆիզմն իր սիմվոլիկայով հնարավորություն էր տալիս մնալ իսլամի շրջանակներում՝ միաժամանակ հեռանալով նրա սահմաններից²⁷: Այսինքն՝ սուֆիական սիմվոլիզմն ընդամենը միջոց էր պոետի, տվյալ դեպքում նաև Միհրիի համար, կրոնական քողի ներքո սեփական ասելիքն արտահատելիս:

Միհրիի քնարերգությունն արտահայտում է պարսկական գրականությունից վերցված և Օսմանյան մշակույթի մեջ ավանդույթ դարձած տարրեր և կերպարներ: Սակայն այս բանաստեղծուհին իր յուրօրինակությամբ առանձնանում է ժամանակի մյուս պոետներից, քանի որ նրա քնարերգության մեջ դիվանի կաղապարներն ու սուֆիական եզրաբանությունը հաճախ կոտրվում են՝ արտահայտելով Միհրիի կրքոտ բնությունը: Միհրին այն եզակիներից է, ով սիրային քնարերգության մեջ փորձել է ներկայացնել մարդկային անկեղծ զգացմունքներ՝ տանջանք, վիշտ և ուրախություն²⁸.

*Âşkın sanemâ çûn yed-i kudret dile yezdî
Bâşûma belâ û gam û hecrin bile yezdî*

---

²⁷ Бертельс Е. Э., Суфизм и суфийская литература, избранные труды, т. 3, Москва 1965, с. 81.

²⁸ Михри-Хатун. Диван, с. 26.

*Sen gunçe dehen-i gül gibi yüzüme gelince
Cân bülbülü bu hâr-ı cefâdan evvelâ yezdî²⁹*

*Միտք կուտքն ուժեղ ձեռքի նման սիրտը սեղմեց,
Դժբախտություն, թախիժ ու անգամ բաժանում
բերեց գլխիս,
Երբ դու կոկոն վարդ շուրթերովդ հպվեցիր դեմքիս,
Կյանքը սոխակին այս փշոտ աշխարհից առաջ գցեց:*

Միհրին հաճախ խոսում է այն տանջանքների մասին, որ իրեն պատճառել է սերը.

*Sen vârken ây dost banâ yâr gerekmez
Cevrin çekim gayrî vefâdâr gerekmez*

*Օ՛, ընկե՛ր, երբ դու կաս, այլ սիրեցյալ ինձ պետք չէ,
Կհանդուրժեմ քո դաժանությունը,
բայց մշտական (դաժանություն) ինձ պետք չէ:*

Նրա սիրային գազելներում սիրեցյալի դերում հաճախ հանդես են գալիս Մուեյյեդ-գադե Աբդուրրահման Չելեբին, ով Միհրիի ժամանակակից բանաստեղծներից էր, և ստեղծագործում էր Հաթիմի կեղծանվամբ, ինչպես նաև բանաստեղծուհուն սիրահարված Իսքենդեր Չելեբին.

*Erdi çûn âb-ı hayâta Mihri olmâz haşere dek
Gördü çûn zülmet-i şebanda evvel ayân İskenderi*

*Միհրին հասավ կենսատու ջրին, ոչ որդին
Տեսավ՝ ինչպես գիշերվա խավարի մեջ,
նախկին սիրելեցյալ Իսքենդերին³⁰:*

---

²⁹ Նույն տեղում, էջ 234:

*İşittim ki rakib ölmüş habîbin ömrü çoğ olsun
Kapıdan bir seg eksilmiş anı sanman ziyanlıdır*³³

*Լսեցի, որ հակառակորդը մահացել է, սիրելիի կյանքը
երկար լինի,
Մի՛ կարծիր, թե նրան վնաս է եղել, դռնից մի շուն է
սպակասել:*

Հակառակորդուհու հանդեպ նման բացասական վերաբերմունք է արտահայտում նաև Միհրին: Նա մրցակցուհուն է համարում սիրեցյալի՝ իր հանդեպ դրսևորած բացասական վերաբերմունքի գլխավոր մեղավորը.

*Âşığın hakkında çok söz söyler inanma râkib
Âdet olmuş cihânda dostûm bühnan âna*³⁴

*Մրցակցուհին բամբասում է սիրահարի մասին քեզ
մոտ, մի՛ հավատա,
Ընկե՛րս, գրպարտությունը նրա համար ավանդույթ է
դարձել այս աշխարհում:*

Միհրին իր ողջ ցասումը, ծաղրն ու արհամարհանքն ուղղում է հակառակորդուհուն: Նա նույնիսկ ցանկանում է «*ղազավաթ*»³⁵ հայտարարել իր մրցակցուհիներին և սպանել նրանց³⁶: Ինչպես արդեն նշվել է, մուսուլման կնոջ համար չափազանց դժվար էր գրական կյանք մուտք գործել: Միհրին

---

³³ Turga S., Necati Bey Divanı'ndan Seçme Gazeller'in Dilinin İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Balıkesir, 1996, s. 23. http://sbe.erciyes.edu.tr/dergi/sayi_29/1.pdf

³⁴ Михри-Хатун. Диван, с. 28.

³⁵ Ղազավաթ – սրբազան պատերազմ՝ ուղղված իսլամի թշնամիների, հատկապես ոչ մուսուլմանների դեմ:

³⁶ Михри-Хатун. Диван, с. 33.

ստիպված եղավ իր անձնական կյանքը զոհել հանուն ստեղծագործական ազատության.

*Geh hecr-i yâr û gâh benî ğamlar öldürür
Geh vasl-i dilber ile geçen damlar öldürür*

*Մեկ ընկերոջից բաժանումը, մեկ տառապանքները
ինձ սպանում են,
Մեկ էլ սիրեցյալի հետ հանդիպման վայրկյանները
ինձ սպանում են:*

*Düşman güler bû hâlüme ben âĝlârım müdâm
Hey bûna cânımı katılanûr âdamlar öldürür*³⁷

*Թշնամին ծիծաղում է իմ այս վիճակի վրա, իսկ ես՝
շարունակ լաց լինում,
Եվ ահա, միավորվելով այդ նպատակի համար,
մարդիկ սպանում են իմ հոգին:*

Ինչպես շատ կին գրողներ, այնպես էլ Միհրին խստորեն քննադատվել է իր գրական գործունեության համար, քանի որ Օսմանյան հասարակության մեջ արմատավորված էր այն տեսակետը, որ կնոջ ստեղծագործելը, հատկապես պոեզիայի միջոցով սեփական զգացմունքներն արտահայտելն անպատիվ արարք է: Միհրին իր որոշ ստեղծագործություններում խոսում է սիրո և սիրեցյալի պատճառով իր կրած խայտառակության ու ամոթի մասին.

*Mihri düşlüden heves-i â'skına yâr
Oldû rüsvay-i cihân gittî kamû ğayret û â'r*³⁸

---

³⁷ Նույն տեղում, էջ 29:

³⁸ Նույն տեղում:

*Միրելի՛ս, այն պահից, ինչ Միհրիին համակեցին
կիրքն ու սերը քո հանդեպ,
Ողջ աշխարհով նա խայտառակված է, կորել են նրա
ողջ արժանիքներն ու պատիվը:*

Միհրին իր սիրեցյալից սպասում է տղամարդկություն, հավատարմություն, հանուն սիրո իրեն զոհելու պատրաստականություն: Միրեցյալը պետք է քիչ մտածի իր սեփական բարօրության մասին և նվիրվի իր սիրահարին՝ Միհրիին: Սակայն այդպիսի մեկին բանաստեղծուհին չի գտնում և սիրեցյալին ուղղված հետևյալ տողերով արտահայտում է իր հիասթափությունը.

*Dostum çün yüze gülmek eylemişsin hû sana
Yürü ay her cây var şimden gerû yâhû sana³⁹*

*Ընկե՛րս, քանզի դեմքին ծիծաղելը սովորություն էս
դարձրել,
Ուստի հեռացի՛ր անմիջապես, հետ գնա՛, ամո՛թ քեզ:*

Այնուհետև Միհրին դիմում է ինքն իրեն.

Terk ile senî terk edenî sen dahî Mihri⁴⁰

Դու նույնպես թո՛ղ նրան, ով թողել է քեզ, Միհրի՛:

Սա, հիրավի, դիվանի գրականության ընդունված գաղափարների և ձևի խախտում էր, քանի որ Միհրիի ստեղծագործություններում սիրահարի և սիրեցյալի դերերը փոխվել են, և առաջին անգամ տղամարդու կողմից գեղեցկուհու գո-

---

³⁹ Նույն տեղում, էջ 33:

⁴⁰ Նույնտեղում:

վաբանության փոխարեն Օսմանյան պոեզիայում հանդիպում ենք սիրահար կնոջ կերպարին՝ ով արտահայտում է իր մտքերն ու զգացմունքները:

Միքո բերած հիասթափությունը ստիպում է, որ բանաստեղծուհին ցասման խոսք ուղղի իր սիրելի ընկերոջն ու անիծի բոլոր գեղեցիկներին: Միհրին փորձում է պաշտպանել սիրելու իր իրավունքն ու դուրս է գալիս իրեն քննադատողների դեմ՝ չխնայելով անզամ հոգևորականներին և սուֆիներին.

*Kadı müftî müderris-i zâhid u pîr u civân
Kangisi cân vîrmedî mahbub oğlan üstüne⁴¹*

*Քաղիներ, մուֆթիներ և իրավագետներ, ծերեր ու
երիտասարդներ,
Նրանցից ո՞ր մեկը կյանքը չէր տա սիրեցյալ
պատանու համար:*

Նմանատիպ ծաղրի և քննադատության համար նա հաճախ օգտագործում է կրոնական և սուֆիական եզրաբանությունը:

*Bu gün korkutma sen nasih-i cehimin ârta nârından
Kerm kıl bâşım âğartma ku kıl u kâlî bir⁴²*

*Օ՛, իրավագե՛տ, մի վախեցրու՛ այսօր վաղվա
դժոխային կրակով,
Գթություն արա՛, մի՛ հոգնեցրու ինձ, գոնե մի պահ
հանգիստ թող:*

Sûfi katında hûbları sevmek günah ise

---

⁴¹ Նույն տեղում, էջ 34:

⁴² Նույն տեղում:

*Sen fâriğ ol ku ben yanâyın ol günahdan*⁴³

*Մուֆի՛, եթե ըստ քեզ գեղեցիկին սիրելը մեղք է,
Ապա հեռացի՛ր, թող, որ ես այրվեմ այդ մեղքից:*

Միհրի Հաթունը՝ երազելով սիրելիի մասին, ուշադրություն չի դարձնում իրեն զրպարտողներին⁴⁴: Նա, փորձելով պաշտպանել իր իրավունքները սիրո հարցում, ընկնում է ցասման մեջ և դուրս է գալիս հասարակության ստեղծած կեղծ բարեպաշտական շրջանակներից: Այդ առումով հատկապես ուշագրավ են բանաստեղծուհու հետևյալ տողերը.

*Âşîk isen âşk yolunda sakla nâmûs u âr
Cehd edûp bu yolda cân vîr yohsa elden gittî yâr
Fârk olup ker gönüsüz istersen yârınî
Gâfil olmanî hazer kıl gayrinin olur nikâr
Âlemi ğark eylerin kimse silmez yâşınî
Sonra ker kân âğlarsın günde bîn kez zâr zâr
Gülistanında iken ol ğonçanın feryâd kıl
Yohsa yarın gel gider kâlûrsın ây mesken-i hezâr
Hâr elinden dâmnen kurtarmak içun dilberin
Sen dahî her gülistana yüz ûrup yâlvarına var
Merd isen gayret demidir sor rakibi her müdet
Dâmînına teklik yâpışmasun saile hâr
Bir zamân Mîhrî felekte seyr ederdî şimdî gör
Bu sebepten oldu uş âyâklar âltında gubâr*⁴⁵

*Եթե սիրահարված ես, ապա քո սիրո ճանապարհին,
թաքցրո՛ւ դու պատիվ և ամոթ,*

---

⁴³ Նույն տեղում, էջ 36:

⁴⁴ Гарбузова В., Поэты средневековой Турции, Ленинград, 1963, с. 132.

⁴⁵ Михри-Хатун. Диван, с. 121-122.

Այդ ճանապարհին դի՛րքո՛ղ ջանքերը,
 տու՛ր անգամ հոգիդ,
 այլապես սիրեցյալիդ ձեռքից բաց կըողնես:
 Եթե դու սիրեցյալիդ ցանկանում ես հեռացած ու
 անսիրտ,
 Մի՛ հորանջիր, ուշադիր եղի՛ր, թե չէ սիրելիդ կսկսի
 ուրիշին պատկանել:
 Իսկ այդ ժամանակ եթե անգամ աշխարհով շրջես,
 ոչ ոք քո արցունքները չի սրբի,
 Եթե անգամ հետո արյուն-արցունք թափես, չէ՛ որ
 այդպես ամեն օր լաց են լինում հազար աչքեր:
 Երբ դու վարդաստանում ես, կոկոնին կանչի՛ր
 (աղաղակի՛ր),
 Թե չէ վաղը վարդը կհեռանա, և դու կմնաս դժբախտ
 սոխակ:
 Որպեսզի գեղեցկուհուն փրկես զրպարտությունից,
 Դու ամեն մի վարդաստանին քո խոնարհումը բե՛ր,
 արդյոք նա այնտե՛ղ է, թե՛ ոչ:
 Եթե դու տղամարդ ես, ապա հիմա քեզ ցույց տալու
 պահն է,
 ամենուր փնտրի՛ր հակառակորդին,
 Որպեսզի վարդի փեշին չհպվեն բամբասանք ու
 ամոթ:
 Կար ժամանակ, երբ Միհրին շրջում էր
 երկնակամարում,
 Իսկ հիմա տե՛ս,
 Այդ պատճառով նա դարձել է դիակ ոտքերի տակ:

Այս տողերից երևում է, որ Միհրին ստանձնել է սիրեցյալի դերը, և խորհուրդ է տալիս իր սիրած տղամարդուն: Այստեղ մենք տեսնում ենք, որ սիրահարն իր երջանկությանը հասնելու համար պետք է աղաչի, խնդրի, որ սիրեցյալն իրենից չհեռանա (*yálvár*): Նմանատիպ մոտիվները բնորոշ են նաև

այլ պոետների, ինչպես օրինակ Բաքիին, ով կարծում է, որ շատ խնդրելու դեպքում գեղեցկուհիները չեն մերժի սիրահարին.

*Güzeller mihiri-bân olmaz dimek yañlışdur ey Bâki
Olur va'llâhi bi'llâhi hemân yalvarı görsünler*⁴⁶

*Է՛յ Բաքի, սխալ է ասել, որ գեղեցկուհիները
չեն արձագանքում,
Երդվում եմ, կընդունեն, եթե սիրահարը շատ աղաչի:*

Միհրիի ստեղծագործությունների հերոսը ոչ միայն սիրո ցավից այրվող կամ իր երագանքներն արտահայտող կինն է, այլև ազատ թափառաշրջիկ *ռինդ*⁴⁷: Այդպես է անվանում Միհրին ինքն իրեն, թեև ռինդի հերոսը և երկրային վայելքների թեման նրա ստեղծագործություններում չեն գերակշռում:

Ամփոփելով Միհրիի սիրային քնարերգությունը, կարող ենք եզրակացնել, որ նրա պոեզիան արտահայտում է և՛ երկնային (պլատոնական), և՛ երկրային սերը: Չնայած բազում տարակարծություններին, Միհրիի ստեղծագործություններին բնորոշ է սուֆիական սիմվոլիկան, որի միջոցով նա արտահայտում է իր անմնացորդ սերը Աստծո հանդեպ՝ որպես «բարձրագույն ճշմարտությանը» հասնելու միակ ճանապարհ: Դրանով նա արտահայտում է սուֆիզմին բնորոշ գաղափարներ: Մյուս կողմից Միհրին խոսում է երկրային սիրո և վայելքների մասին: Ի տարբերություն իր ժամանակի մյուս պոետների, նա չի սահմանափակվում միայն սիրեցյալի արժանիքների գովաբանությամբ, այլև խորհուրդ է տալիս վերջինիս, նաև արտահայտում է իր բողոքն ու հիասթափություն-

---

⁴⁶ Küçük S., Baki Divani, Ankara, 1994, s. 97.

⁴⁷ Маштакова Е. И., Из истории сатиры и юмора в турецкой литературе, Москва, 1972, с. 85.

նր: Ի տարբերություն մյուս կին գրողների, Միհրի Հաթունն Օսմանյան պոեզիայում այն եզակիներից է, ով որոշ չափով կոտրեց ընդունված կարծրատիպերը՝ սիրային քնարերգությունն օգտագործելով որպես միջոց՝ կնոջ իդեալները, երազանքները, բողոքներն արտահայտելու և վերջինիս սիրելու իրավունքը պաշտպանելու համար:

**ОСОБЕННОСТИ ЛЮБОВНОЙ ТЕМАТИКИ В ПОЭЗИИ
МИХРИ ХАТУН
Мариам Мелконян
(резюме)**

В османской поэзии, несмотря на разновидность тематики, пожалуй, особенно и важнейшее место имеет любовная лирика. В написанных, в рамках этой тематики, произведениях поэт в основном выступает в роли влюбленного: представляя свою безответную любовь, мучения и безжалостного возлюбленного. В рамках этой тематики, в османской поэзии встречаем так же произведения женщин-писателей. В их ряду исключительное место занимает известная османская поэтесса 15-16 веков Михри Хатун. Ее любовная лирика выражает и небесную (платоновую), и земную любовь. Несмотря на многочисленные разногласия, произведениям Михри характерна суфическая символика, с помощью которой она выражает всецело свою любовь по отношению к Богу – как единственная дорога для достижения «высочайшей правды». Этим самым она выражает характерные представления суфизму. С другой стороны, Михри говорит о земной любви и наслаждениях. В отличии от других женщин-писателей, Михри Хатун одна из единственных в османской поэзии, которая в какой-то степени переломила принятую жестокотипичность, используя, как средство, любовную лирику, чтобы

выразить женские идеалы, мечты, жалобы и защитить права женщин на любовь.

THE PECULARITIES OF LOVE THEME IN THE POETRY OF MIHRI HATUN

Mariam Melkonyan

(summary)

Amarous lyric poetry, which is one of the various topics in Ottoman poesy, is unique and has its special place in it. In the works written on this topic the poet appears as a beloved introducing his unanswered love, tortures and his hard-hearted beloved. In Ottoman poetry there are also works by poetesses, who composed using this topic. Among those ottoman poetesses Mihri Hatun, a poetess of 15-16th centuries, has her exceptional place. The latter's amorous lyric expresses both heavenly (platonic) and terrestrial love. In spite of the whole divergence in views, the Sufic symbol is typical to Mihri's works, by means of which she expresses her entirely love for God; it is for finding the only way to the "highest truth". By the help of that, she expresses ideas typical to Sufism. On the other hand, she speaks about terrestrial love and pleasures. Unlike the other poetesses, Mihri Hatun is one of the unique poetesses, who partially broke the accepted stereotypes. By means of the amorous lyric, she expressed woman's ideals, dreams and defended woman's rights of loving.